

Inleiding

Het gezin is dood

Het gezin is dood. Wat men hier en daar nog weleens het ‘kerngezin’ noemt, waarbij kinderen samenleven met hun mannelijke en vrouwelijke biologische ouder, “tot de dood ons scheidt”, is al lang de norm niet meer. Wat komt er dan na het gezin? De gezinnen, in al hun diversiteit. En de individuele ouders. En die worden met de vinger gewezen.

Enkele krantenkoppen uit 2023:

- Verplicht ik mijn kind om boeken te lezen?
(*De Standaard*, 20 mei 2023)
- Crevits en Demir willen ouders bestraffen voor crimineel gedrag van hun kinderen (*De Standaard*, 16 juni 2023).
- Spreek ik een beloning af voor goede schoolresultaten?
(*De Standaard*, 10 juni 2023)
- Hoe ga je om met een tiener met een slecht rapport?
(*Het Nieuwsblad*, 29 juni 2023)
- Kun je pubers dwingen om klusjes in huis te doen?
(*De Morgen*, 30 juni 2023)
- Hoe geef ik mijn kind een positieve mentaliteit mee?
(*De Morgen*, 4 juli 2023)
- Ouders kunnen narcistische trekjes onbewust stimuleren. Psychologen leggen uit hoe je vermijdt dat je kind een narcist wordt (*HLN*, 10 juli 2023).

- Het dilemma: haal ik mijn kind op als het heimwee heeft op kamp?
(*De Standaard*, 15 juli 2023)

- Moeten ouders strenger zijn bij het opvoeden? Het is een mythe dat we onze kinderen te veel in de watten leggen (*De Morgen*, 17 juli 2023).

- Ontwikkelingspsycholoog Wim Van den Broeck: Ouders doen er goed aan om geen perfecte ouders te zijn (*De Morgen*, 22 juli 2023).

De pedagogiek in het algemeen en de gezinspedagogiek in het bijzonder hebben zich vaak opgesteld als een opgeheven vingertje dat ouders wantrouwde. Onderzoek zou aantonen dat werkende moeders slechte moeders waren, dat holebi-ouders de identiteitsontwikkeling van hun kind zouden schaden, dat allochtone gezinnen hun kind kansen ontnamen, dat hooggeschoolde ouders te bezorgd waren over hun kind, of net niet bezorgd genoeg, dat ouders te laat aan de zindelijkheidstraining van hun kind begonnen of net te vroeg, of te dwingend of niet dwingend genoeg, dat moeders meer en langer borstvoeding moeten geven, dat ouders elke dag een halfuurtje moeten voorlezen ...

Kortom, naarmate de gezinspedagogiek aandacht vroeg en vraagt voor de ouderlijke verantwoordelijkheid, schijnt ze al te vaak te vergeten dat die ouders (of mee-ouders, stiefouders of andere opvoeders) ook altijd in een bepaalde context leven. En dat die contexten niet voor iedereen gelijk zijn. De ene leeft in een verkaveling waar het voor kinderen prettig fietsen is, de andere in de stad waar koning auto baas is en nog een andere kan zich geen fiets veroorloven; de ene leeft in een ruim huis met een kamer voor elk kind, de andere in een al te krappe sociale woning waar de kamers gedeeld moeten worden; de ene leeft in een meertalig gezin, de andere in twee gezinnen. Maar vooral ook: de ene leeft in een omgeving waar de samenleving heel wat verantwoordelijkheden opneemt om de opvoeding met de ouders te delen, de andere staat er alleen voor.

Het is al vaak beschreven door sociologen, psychologen, economen en pedagogen: we leven in een samenleving waar het meer en meer ieder voor zich is. Succes schrijven we steeds meer toe aan onze eigen verdiensten (en niet aan geluk hebben) en falen aan de fout van iemand anders. Sociale rechten worden steeds meer voorwaardelijk en iedereen wordt een eigen kleine ondernemer van zijn of haar persoonlijke geluk. En elke individuele ouder is verantwoordelijk voor het individuele toekomstige geluk van zijn of haar kind. En dat kind

portretteren we als fragiel, passief, en vooral als wat het nog moet worden, eerder dan als wat het is.

In een dergelijk klimaat van geïndividualiseerde verantwoordelijkheden is het hoog tijd dat de gezinspedagogiek zich bezint over de rol die ze in de samenleving opneemt. Gezinspedagogen denken beter twee keer na vooraleer ze weer eens menen hun zorgen over de ‘ouders van vandaag’ te moeten luchten. Of voor ze weer eens opvoedingsstijlen gaan vergelijken. De gezinspedagogiek vandaag moet zich wat ons betreft bezighouden met de vraag hoe de slinger een beetje terug kan. Hoe we met andere woorden van de *verdeelde* opvoedingsverantwoordelijkheid tussen gezin en samenleving weer een beetje kunnen opschuiven in de richting van een *gedeelde* opvoedingsverantwoordelijkheid. Dat is een context waarin we niet met z’n allen torenhoge verwachtingen hebben van ouders en dan ingrijpen als wij denken dat zij het fout doen. Maar een context waarin de samenleving het tot haar verantwoordelijkheid rekent om de omstandigheden te creëren waarin ouders (en andere opvoeders) hun verantwoordelijkheden opnemen. Een context waarin individuele ouders (en andere opvoeders) in dialoog gaan en gehoord worden door maatschappelijke voorzieningen, die hun werking dan kunnen afstemmen op de diversiteit van gezinnen, van ouders en van hun vragen en behoeften.

Het gezin is dood, leve de gezinnen in al hun vormen en hoedanigheden en contexten. Zoals gezegd, is de gezinspedagogiek al te vaak blind of bang geweest van de verscheidenheid aan gezinnen en hun contexten. Het is belangrijk dat we hier wel aandacht aan besteden. Daarom vooraan een uitgebreid hoofdstuk dat die diversiteit beschrijft. Het is wellicht het hoofdstuk dat het snelst verouderd, omdat het veel cijfermateriaal bevat. Toch geeft het een aantal tendensen weer die elke pedagoog voor ogen dient te houden als zij (of hij) het over ‘de’ gezinnen heeft. Daarna volgt een kort hoofdstuk over hoe hier beleid op gevoerd wordt.

Dat is een Gezinspedagogiek 2.0: een gezinspedagogiek die breekt met enkele eeuwen van goede raad geven en die begint met luisteren. Een gezinspedagogiek die daarbij ter harte neemt wat de pedagoog Paulo Freire zei: “Hoe kan ik in gesprek gaan met de andere als ik steeds uitga van mijn eigen expertise en van de onwetendheid van de andere?” In elk handboek gezinspedagogiek zal men echter nog altijd een uitgebreid stuk over opvoedingsondersteuning vinden. Zo ook in dit boek. Maar een gezinspedagogiek 2.0 is het aan zich verplicht om zich daarbij een zelfkritische vraag te stellen. Hoe komt het toch dat we het plots, ergens aan het eind van de twintigste en het begin van de eenentwintigste eeuw, over opvoedingsondersteuning willen hebben? Hoe komt het

dat – net dan – opvoedingsondersteuning een politiek thema wordt? Daar gaan we eerst op in, met een hoofdstuk over ‘de bestuurdde ouder’. We beschouwen opvoedingsondersteuning immers als een interventie in de relatie tussen gezin en samenleving. Een interventie die dus niet alleen ontspruit aan een bepaalde opvatting over wat publiek en wat privaat is, maar er ook mee vorm aan geeft. En dus een interventie die niet vanzelf spreekt, die gelegitimeerd moet worden. Pas daarna gaan we in verschillende hoofdstukken verder in op het beleid in Vlaanderen en de praktijk van de opvoedingsondersteuning. Die praktijk is zeer wijdlopend en het is niet mogelijk om alle voorbeelden van opvoedingsondersteuning in Vlaanderen grondig te bespreken. We nemen er enkelen uit omdat ze zowel wijdverspreid zijn of in een recent verleden erg invloedrijk waren, als voorbeelden zijn van de vormgeving van de individuele opvoedingsverantwoordelijkheid. Daarna belichten we twee voorbeelden van initiatieven die eerder een gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid vormgaven (ontmoetingsplaatsen en ‘ouders als onderzoekers’) en één heel bijzondere interventie: de pleegzorg.

Tot slot volgen twee delen die telkens iets zeggen over hoe de samenleving mee vorm geeft aan het leven van gezinnen: een deeltje over de regelingen inzake internationale adoptie en een deeltje over echtscheiding.

Dit boek is onder meer bedoeld voor studenten pedagogiek en sociaal werk, maar even goed voor studenten uit andere richtingen die interesse hebben in hoe de relatie tussen gezin en samenleving vorm krijgt. Hoewel het boek geschreven is vanuit een sociaalpedagogisch perspectief, kan het ook een bron van reflectie zijn voor psychologen, verplegers, sociologen en andere menswetenschappers en praktijkwerkers die met gezinnen werken.

We gebruiken doorgaans de term ‘wij’. Dat moet men lezen als een vorm van bescheidenheid. Wat hier staat, kan nooit het werk van één mens zijn. We staan steeds op de schouders van voorgangers. Voor ons zijn dat directe voorgangers als prof. Vandemeulebroucke (KU Leuven) en prof. De Bie (UGent), denkers als Michel Foucault en Pierre Bourdieu, hedendaagse observatoren van de werkelijkheid zoals Claude Martin in Frankrijk en Mary Daly in Engeland; critici als Ellie Lee en Peter Moss in het Verenigd Koninkrijk, maar ook directe collega’s op de vakgroep en de faculteit, met wie wij samenwerken en die ons inspireren. Onze bijzondere dank gaat uit naar Lieselot De Wilde en Celine Cannaert (Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek, UGent) en naar Chris De Bruyne (VCOK) en Franky De Meyer (Manivel) voor het mee schrijven aan twee hoofdstukken. Al die hulp neemt uiteraard niet weg dat wij standpunten innemen waar wij alleen verantwoordelijk voor zijn.

Gezinspedagogiek, zoals wij die opvatten, gaat over de studie van de gezinsopvoeding, maar steeds in haar ecologische, sociaaleconomische, historische, politieke, culturele contexten. Ze gaat dus over de complexe relaties tussen het intieme (het private) van het gezin en het publieke, het collectieve. En ze gaat over interventies in die relaties. Laat ons dat vooral steeds met heel veel schroom benaderen. ‘Humility’, zegt Freire. Met voortdurende twijfel, met actie en reflectie, met praxis. Dat lijkt één van de kernboodschappen van dit boek te zijn.

Prof. dr. Michel Vandenbroeck & dr. Jochen Devlieghere
Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek, Universiteit Gent
Melle, Gent en Cucuron, voorjaar 2024